

Utvärdering av övergången mellan grundskola och utbildning på gymnasienivå för elever med utvecklingsstörning

Arbetsgruppens slutrapport

07-10-2016

Ålands landskapsregering, utbildningsbyrån

Bodil Regårdh

Arbetsgruppen avger härmed sin rapport och anhåller samtidigt om befrielse från sitt uppdrag.

Mariehamn den 7 oktober 2016

Bodil Regårdh ordf. och sekr.
överinspektör, utbildningsbyrån

Veronika Snellman
omsorgsdirektör, Ålands
omsorgsförbund k.f.

Kimmo Mattson
Spec.yrkeslärare och programansvarig
Ålands yrkesgymnasium

Rita Holmstedt
ledande lärare
träningsundervisningen vid Kyrkby
högstadieskola

Innehåll

1. Inledning, bakgrund och uppdrag.....	3
2. Beskrivning av arbetssätt och metoder.....	3
3. Lägesbeskrivning.....	4
3.1 Befintlig tillgång och efterfrågan av utbildningsplatser för elever som uppfyllt sin läroplikt i grundskolans träningsundervisning	4
3.2 Elever som går i grundskolans specialundervisningen.....	5
3.3 Processen vid övergång från grundskola till yrkesträningsprogrammet.....	6
4. Arbetsgruppens slutsatser och förslag	8
4.1 Utvecklat utbud av undervisningstjänster.....	8
4.1.1 Utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv.....	10
4.1.2 Individuella planer och flexibelt periodsystem	11
4.1.3 Vård av människor och djur	12
4.1.4 Upprätthållande kurser för vuxna utvecklingsstörda.....	13
4.2 Antagningskriterier och rutiner kring antagning av studerande	13
4.2.1 Ansökningsperioden.....	13
4.3 Samarbete mellan utbildning och specialomsorg	14
4.3.1 Samarbete kring boendeträning.....	14
4.3.2 Samarbete kring lärande i arbete (LIA).....	14
5. Sammanfattning.....	16

Bilagor:

Bilaga 1: Processen för en elev som är i träningsundervisning (TRA) och söker till yrkesträningsprogrammet (YTP)

Bilaga 2: Utbildningstrappa (modell Optima)

Bilaga 3: Boendetrappa (modell Optima)

Bilaga 4: Arbetslivstrappa (modell Optima)

1. Inledning, bakgrund och uppdrag

I mars 2014 tillsatte Ålands landskapsregering en arbetsgrupp med uppdraget att utvärdera övergången mellan grundskola och utbildning på gymnasienivå för elever med utvecklingsstörning i syfte att identifiera utmaningar och möjliggöra förbättringar av nuvarande system. Till arbetsgruppens medlemmar utsågs Bo Nygård, Jan Mattsson, Rita Holmstedt och Kimmo Mattsson. Medlemskapet i arbetsgruppen har förändrats vid två tillfällen. I september 2014 blev Jan Mattsson befriad från uppdraget och i mars 2016 blev Bo Nygård befriad från uppdraget. I den arbetsgrupp som sammanställt denna rapport har ingått följande personer:

- Rita Holmstedt, ledande lärare vid träningsundervisningen i Kyrkby högstadieskola
- Veronika Snellman, omsorgsdirektör vid Ålands omsorgsförbund
- Kimmo Mattsson, specialyrkeslärare och programansvarig för yrkesträningen och yrkesinriktad specialundervisning i Ålands yrkesgymnasium
- Bodil Regårdh, överinspektör vid landskapsregeringens utbildningsbyrå har fungerat som ordförande och sekreterare för arbetsgruppen.

I arbetsgruppens uppdrag har ingått att kartlägga:

- Befintlig tillgång och efterfrågan av utbildningsplatser för elever som uppfyllt sin läroplikt i grundskolans träningsundervisning
- I vilken utsträckning det finns oklarheter i utbildningssystemets och specialomsorgens ansvarsområden gällande nämnda målgrupp
- Behovstillfredsställelsen med nuvarande utbildningssystem i allmänhet och i synnerhet med processerna vid övergången från grundskola till yrkesträningsundervisningen vid Ålands gymnasium.

På basen av gjorda utredningar fick arbetsgruppen i uppdrag att ge förslag på ett utvecklat utbud av undervisningstjänster för aktuell målgrupp samt ge förslag på eventuella justeringar i antagningskriterierna och förnyade rutiner kring antagning av studerande. Arbetsgruppen fick också i uppdrag att ge förslag på samarbetsmodeller mellan utbildning och specialomsorg.

2. Beskrivning av arbetssätt och metoder

Arbetsgruppen har under perioden mars 2014 – september 2016 träffats 12 gånger och vid fyra av mötena har arbetsgruppen hört andra personer med sakkunskap inom området.

Följande personer har hörts:

- Susan Enberg, verksamhetsledare i föreningen DUV
- Camilla Karlström, elevhandledare vid Strandnäs skola
- Maria Knutsson, speciallärare vid Strandnäs skola
- Leena Raitanen, rektor vid Medis, Mariehamns stad (BR och VS)
- Vuxna klienter vid Ålands omsorgsförbund (BR och VS)

- Tomas Lundberg, myndighetschef vid Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet
- Kristina Kullas-Norrgård, utbildningsledare för yrkesinriktad specialundervisning vid Optima i Nykarleby

3. Lägesbeskrivning

3.1 Befintlig tillgång och efterfrågan av utbildningsplatser för elever som uppfyllt sin läroplikt i grundskolans träningsundervisning

I arbetsgruppens uppdrag har ingått att göra en kartläggning över befintlig tillgång och efterfrågan av utbildningsplatser för elever som uppfyllt sin läroplikt i grundskolans träningsundervisning.

Träningsundervisningen är en del av grundskolans specialundervisning och riktar sig till elever med utvecklingsstörning från hela Åland. Läroplikten är 11 år och startar det år eleven fyller 6 år och avslutas det år eleven fyller 17 år. Eleven kan anhålla om att sluta efter 10 år och kan även anhålla om 1 års förlängning (12 år). De elever som skrivs in har ett utlåtande från läkare eller skolpsykolog.

Enligt statistik från ÅSUB¹ var 21 elever inskrivna vid träningsundervisningen hösten 2015, 14 elever i lågstadiet och 7 elever i högstadiet (se tabell 1).

De elever som finns i träningsundervisningen kan delas in i 4 grupper:

1. Multihandikappade barn som inte kan kommunicera (är utan ett språk).
2. Utåtagerande barn
3. Barn med grav autism
4. Övriga barn med någon form av begåvningshandikapp

Våren 2016 ansökte två elever i träningsundervisningen om studieplats vid yrkesträningen, en från årskurs 10 och en från årskurs 9. En av dessa elever fick studieplats, den andra har hänvisats till den dagliga verksamheten inom omsorgsförbundet.

Enligt den av landskapsregeringen fastställda dimensioneringen av studieplatser finns det 2 studieplatser/år vid yrkesträningsprogrammet fram till 2018. Enligt statistiken från ÅSUB (se tabell 2) fanns det 1 elev vid träningsundervisningen våren 2017, 2 elever 2018, 2 elever 2019 och 5 elever 2020 som är presumtiva sökande till yrkesträningsprogrammet.

Utöver dessa finns det nästan varje år de som fått avslag och söker på nytt följande år. Våren 2016 ansökte 2 personer om studieplats som tidigare fått avslag, den ena fick plats och den andra fick avslag igen. Det finns även de som befinner sig inom omsorgsförbundets verksamhet som aldrig sökt men som kanske vill och också är mera

¹ ÅSUB:s statistikmeddelande 2015:2 Grundskolan hösten 2015

kapabla att klara av en utbildning i vuxen ålder än direkt efter avslutad träningsundervisning.

3.2 Elever som går i grundskolans specialundervisningen

Arbetsgruppen har valt att även redovisa en kartläggning över elever som uppfyllt sin läroplikt i grundskolans specialundervisning.

Från och med hösten 2015 togs på prov ett nytt avsnitt av grundskolans läroplan i bruk som ersätter det tidigare om stödundervisning och specialundervisning. Läroplanen började gälla för alla grundskolor från och med hösten 2016. Stödet för lärande och skolgång delas i den nya läroplanen in i allmänpedagogiskt, specialpedagogiskt och mångprofessionellt stöd. Det allmänpedagogiska stödet är ett tillfälligt stöd som ges inom ramen för den dagliga allmänundervisningen. Det nya specialpedagogiska stödet kan ges inom allmänundervisningen eller delvis i särskild specialundervisningsgrupp och, vid behov, med en eller flera anpassade lärokurser. Mångprofessionellt stöd ges till elever med en individuell plan för undervisningen som kan ske inom allmänundervisningen eller i specialklass.

Hösten 2015 fick 21 % av eleverna någon form av stöd. Det fanns totalt 81 elever (2,8 %) med individuella planer och som erhöll mångprofessionellt stöd, 36 i lågstadiet och 45 i högstadiet. 326 elever (11,4 %) fick specialpedagogiskt stöd och 166 elever (5,8 %) fick allmänpedagogiskt stöd.

Eleverna med specialpedagogiskt eller mångprofessionellt stöd har varierande andel av undervisningen inom allmänundervisning respektive specialundervisning. De kan ha inget, ett eller flera ämnen med anpassad lärokurs. Totalt 43 elever har haft minst hälften av sin undervisning i specialklass. 60 elever har 4 eller flera ämnen anpassade (tabell 1).

Om man tänker att de elever som har individuella planer och får minst hälften av undervisningen i specialklass (mångprofessionellt stöd) är presumtiva sökande till yrkesträningsprogrammet så visar statistiken att det i grundskolan finns 5 elever våren 2017, 3 elever 2018, 2 elever 2019, 10 elever 2020 och 2021 finns det 7 elever som är presumtiva sökande till yrkesträningsprogrammet eller till den yrkesinriktade specialundervisning (se tabell 2).

I Sandra Rasmussens rapport² konstateras att allt fler elever som har rätt till och som också rekommenderas gå i träningsundervisningen går i specialklass och att elever som rekommenderas gå i specialklass går i vanlig klass. Rasmussen hänvisar i sin rapport till en beräkning gjord av barn- och ungdomspsykiater Gunnel Svedmyr på BUP som visar att det ungefärliga antalet barn på Åland med diagnosen utvecklingsstörning vara 35-70 barn och ungdomar. Beräkningen är gjord utifrån att det 2013 enligt ÅSUB fanns 3 534 barn som är 6-16 år och att ca 1-2 % av befolkningen har diagnosen utvecklingsstörning. I Sverige räknar man med att ca en person på hundra har diagnosen utvecklingsstörning.

² Elevers och studerandes hälsa och inlärning - En kartläggning om samverkan, samarbete och samordning, Sandra Rasmussen 2015

ÅSUB:s statistik visar att antalet elever vid träningsundervisningen har minskat. Mellan åren 2000 och 2011 fanns det ca 30 elever/år. Efter 2011 har det minskat med nästan 30 % och man räknar med 20 elever 2017. Det finns en del elever i specialklass och vanlig klass i grundskolan som skulle ha rätt att gå i träningsundervisningen och som har rätt att få ADL träning, men som av någon orsak inte gör det.

Undervisningstyp i grundskola	Årskurs 1	Årskurs 2	Årskurs 3	Årskurs 4	Årskurs 5	Årskurs 6	Årskurs 7	Årskurs 8	Årskurs 9	Årskurs 10	Totalt
Träningsundervisning	3	1	3	2		5	2	2	2	1	21
Elever som har minst hälften av undervisningen i specialundervisning	6	3		7	10	2	3	5	7		43
Totalt per årskurs	9	4	3	9	10	7	5	7	9	1	64

Undervisningstyp i grundskola	2017	2018	2019	2020	2021
Träningsundervisning	1	2	2	5	0
Elever som har minst hälften av undervisningen i specialundervisning	5	3	2	10	7
Totalt per år	6	5	4	15	7

3.3 Processen vid övergång från grundskola till yrkesträningsprogrammet

För att få en bild av processen vid övergången från grundskola till yrkesträningsprogrammet gjorde arbetsgruppen upp en processbild för en elev med utvecklingsstörning som går i träningsundervisningen och senare söker till yrkesträningsundervisningen. Se bilaga 1.

De elever som ansöker om studieplats vid yrkesträningsprogrammet söker idag enligt prövning. Det innebär att eleverna deltar i undervisningen några dagar och blir så säga prövade om de har förutsättningar att kunna utveckla en viss yrkeskompetens inom ett eller flera yrkesområden. De elever som inte blir antagna kan istället ansöka om plats inom Ålands omsorgsförbunds dagliga verksamhet.

Arbetsgruppen konstaterade att problem uppstår när eleven inte blir antagen till yrkesträningsprogrammet. Enligt nuvarande antagningsgrunder ska skolan meddela om resultatet direkt till eleven i slutet av maj.

De elever som är multihandikappade och som inte söker till yrkesträningsprogrammet anpassas till omsorgsförbundets verksamhet under hela vårterminen det sista skolåret. De elever som söker till yrkesträningsprogrammet och får ett negativt besked i slutet av maj ska efter det överföras till omsorgsförbundets dagverksamhet, men på grund av att beskedet kommer så sent som i slutet av maj blir anpassningstiden mycket kortare eller nästan ingen alls på grund av t.ex. semestrar. Arbetsgruppen anser därför att ansökningstiden till yrkesträningsprogrammet borde tidigareläggas så att också de elever som får avslag på sin ansökan till utbildningen har möjlighet att få en längre anpassningstid till omsorgsförbundets dagliga verksamhet.

Arbetsgruppen föreslår en justering av ansökningstiden i antagningskriterierna. Antingen att antagningstiden för alla tidigareläggs till mars eller att det finns två tidpunkter, en för vanliga ansökan och en tidpunkt för provningsansökan, där tidpunkten för provningsansökan föreslås tidigareläggas. Ett tredje alternativ är att ha en helt separat ansökningsperiod för alla utbildningar inom den yrkesinriktade specialundervisningen, inklusive yrkesträningsprogrammet, enligt rikets modell.

Arbetsgruppen har också analyserat processen för de elever som inte söker till träningsundervisningen vid 6 års ålder. En elev med begåvningshandikapp som inte söker till träningsundervisningen startar oftast sin skolgång i en vanlig klass i grundskolan eller i specialklass vid 7-8 års ålder. När eleven kommer i årskurs 3-4 kan det bli problem och då flyttas eleven till specialklass alternativt till träningsundervisningen. De som fortsätter i vanlig klass/specialklass kräver vanligen en assistent. Högstadieskolor som har specialklasser är Kyrkby högstadieskola, Godby högstadieskola och Strandnäs skola.

I syfte att få mera kunskap om de elever som går i specialklass bjöd arbetsgruppen in speciallärare Maria Knutsson och elevhandledare Camilla Karlström från Strandnäs högstadieskola. De framförde bland annat att det ofta är ganska svårt som lärare att lägga upp undervisningen för de elever som kommer till specialklass eftersom skolan inte alltid får information om vad eleven har för diagnos och de anser psykologutlåtanden är ofta ganska allmänligtiga och diffusa. Grundskolan anpassar deras undervisning och eleven får en assistent, antingen en egen eller tillsammans med andra.

Ett problem som ofta uppstår under grundskoletiden är att eleven blir beroende av sin personliga assistent. Det skulle vara önskvärt att den personliga assistenten gör sig obehövlig för eleven innan eleven kommer till en yrkesutbildning. Arbetsgruppen anser att det är viktigt att grundskolan arbetar med att eleven blir mera självständig och oberoende.

Ett problem som fördes fram är att grundskolan förväntas ge ADL- träning men kan inte ge det i större omfattning eftersom det inte uttyckligen ingår i deras uppdrag. Enligt hörande är det ofta det som blir problematiskt för dessa elever när de kommer till yrkesgymnasiet. Ett annat problem som nämndes är att elever med utvecklingsstörning inte får något socialt utbyte i en högstadieskola eftersom övriga elever ofta undviker dem. Till exempel en elev med autism har ofta lätt att lära sig saker, men har svårt att fungera socialt eller vilket kan leda till att övriga elever kan ta avstånd från dem.

När det är dags för eleven att söka till en utbildning på gymnasialstadiet leder det ofta till att eleven söker enligt provning till en vanlig yrkesutbildning som ger gymnasieexamen eller till folkhögskolan. Ett annat alternativ är att de söker till de utbildningar som finns med anpassade läroplaner, till restaurang- och caféprogrammet (HRC) eller till fastighetsskötprogrammet (YST). De söker oftast inte till yrkesträningsprogrammet, fastän det i många fall skulle vara det lämpligaste.

4. Arbetsgruppens slutsatser och förslag

4.1 Utvecklat utbud av undervisningstjänster

I arbetsgruppens uppdrag ingår att ge förslag på ett utvecklat utbud av undervisningstjänster för elever med en utvecklingsstörning.

Yrkesträningsprogrammet vid Ålands yrkesgymnasium startade år 2000. Enligt de åländska läroplansgrunderna har programmet tidigare omfattat 120 studieveckor (3 år) som genomförts på fyra år. Målgruppen har varit fram till 2015 de elever som fullgjort 11-årig läroplikt i grundskolans träningsundervisning. De som inte ingått i målgruppen är de som inom grundskolan anses tillhöra gruppen gravt utvecklingsstörda. Vid en revidering av läroplansgrunderna hösten 2015 togs kravet på 11-årig läroplikt bort, vilket innebär att det är öppet för elever som får sin undervisning i grundskolans specialklass, att ansöka om studieplats inom yrkesträningsprogrammet. Vid samma revidering förkortades studietiden från 4 år till 3 år.

Från och med 1.8.2016 dimensioneras alla yrkesutbildningar på Åland i kompetenspoäng istället för studieveckor. Det innebär att yrkesträningsprogrammet blir 180 kompetenspoäng istället för 120 studieveckor.

Målsättningen enligt läroplansgrunderna med nuvarande yrkesträningsprogram är att den studerande utvecklar sådana grundläggande kunskaper som han/hon utgående från sina individuella förutsättningar, behöver för att kunna leva ett vuxenliv som innehåller meningsfullt boende och meningsfull fritid samt ett lämpligt arbete. Arbetsgruppen anser att dessa målsättningar överensstämmer med den s.k. Telma utbildningen (se 4.1.1) i riket.

Antalet utbildningsplatser på yrkesträningsprogrammet fastställs utifrån behovet och antalet elever vid träningsundervisningen. Enligt landskapsregeringens beslut om dimensionering av utbildningsutbudet 2016-2018 (Nr118U2, 13.10.2015) finns det 2 utbildningsplatser/år på yrkesträningsprogrammet. Det finns också utbildningsplatser inom den yrkesinriktade specialundervisningen, 4 platser/år inom hotell, restaurang och café och 6 platser/år inom fastighetsskötsel. Totalt finns det 12 utbildningsplatser/år vid Ålands yrkesgymnasium inom yrkesinriktad tränings- och specialundervisning enligt gällande beslut.

Den framtida tillströmningen till yrkesträningsprogrammet är fram till 2019 ojämn och osäker. Arbetsgruppen anser att det ojämna underlaget måste i framtiden leda till mera individuella lösningar framom en mångfald av inriktningar. Det finns helt enkelt inte tillräckligt med studerande för det senare. Dagens inriktningar inom yrkesträningsprogrammet leder till att studerande får prova på lite av varje istället för att rikta in sig på ett specifikt yrke. Arbetsgruppen konstaterade att yrkesträningsundervisningens nuvarande upplägg är mera en yrkesförberedande utbildning (kallas Telma i riket) än en yrkesträningsutbildning, och den följer ingen specifik läroplansgrund.

Arbetsgruppen konstaterar att Ålands gymnasium har gett förslag till landskapsregeringen om en revidering av den yrkesinriktade specialundervisningen. I förslaget ingår att sammanföra nuvarande yrkesträningsprogram med den övriga yrkesinriktade specialundervisningen med inriktningarna hotell-, restaurang – och catering samt fastighetsskötsel. Förslaget går ut på att det ska finnas ett antal kompetensområden inom den yrkesinriktade specialundervisningen och att studerande ska få möjlighet att individuellt välja sin egen studieväg. Studerande med särskilt intresse och förutsättningar ska ha möjlighet att även fullgöra hela eller delar av de examensdelar som erbjuds inom den grundläggande yrkesutbildningen i yrkesgymnasiets övriga program. Arbetsgruppen vill poängtera att detta upplägg med individuella studievägar är resurskrävande.

Arbetsgruppen konstaterar att det ganska ofta kommer signaler om att utbudet av studieplatser inom den yrkesinriktade specialundervisningen är för smalt. Det framfördes också när arbetsgruppen hörde sakkunniga från Strandnäs skola. De framförde även önskemål om mera information och marknadsföring om vilka möjligheter det finns inom yrkesträningsundervisningen och yrkesinriktad specialundervisning. Det skulle vara särskilt viktigt att det informeras till föräldrar på t.ex. föräldramöten, ifall en revidering görs och den yrkesinriktade specialundervisningen går över till att utforma individuella studievägar för varje studerande istället för att ha specifika inriktningar.

För att få mera information om den yrkesinriktade specialundervisningen i riket bjöd arbetsgruppen in utbildningsledare Kristina Kullas-Norrgård från Optima. Optima har i dagsläget 143 studerande inom den yrkesinriktade specialundervisningen och deras upptagningsområde är hela Svenskfinland.

I riket infördes kompetenspoäng 2015 och man följer numera specifika läroplansgrunder inom den yrkesinriktade specialundervisning. Vid Optima har man utgått ifrån följande examensgrunder när man gjort upp anpassade läroplaner inom den yrkesinriktade specialundervisningen:

- Artesan, trä och textilhantverk
- Fastighetsskötare
- Lokalvårdare, grundexamen i hemarbets- och rengöringsservice
- Fordonsmekaniker, bilservicelinjen
- Catering, hotell- och restaurangprogrammet
- Telma, utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv
- Valma, handledande utbildning för grundläggande yrkesutbildning.

Optimas målsättning är att varje studerande ska ha rätt till undervisning på rätt nivå. För att åskådliggöra nivåerna har de konstruerat en utbildningstrappa, se bilaga 2.

Utbildningar enligt utbildningstrappan:

- Första trappsteget: Yrkesförberedande linje, där målet är livskompetens. Utbildningen kallas TELMA och är 60 kp och tar 1-3 år (se punkt 4.1.1)
- Andra trappsteget: Yrkesträning, där målet är arbete med stöd, verbal bedömning

- Tredje trappsteget: Delar av yrkesinriktad gymnasieexamen, där målet är arbete med stöd/öppet arbete, ex. Hus och hem och bilservicelinjen. Hit hör de åländska utbildningarna HRC (restaurang och café) och YST(fastighetsskötsel)
- Fjärde trappsteget: Grundexamen med individuella mål eller betyg, där målet är lönearbete
- Femte trappsteget: Yrkesutbildning, grundexamen, där målet är lönearbete

Arbetsgruppen konstaterar att alla trappsteg i Optimas utbildningstrappa utom det första trappsteget, finns på Åland i dagsläget. Nuvarande yrkesträningsprogram är en blandning av första och andra trappsteget.

Arbetsgruppen ställer sig positiv till förslaget om att det för varje studerande ska utformas en individuell studieväg på basen av studerandes intressen, förutsättningar och styrkor. Med yrkesgymnasiets nuvarande schemaläggningssystem, som beskrivs närmare i punkt 4.1.2, kan det byggas ett system inom den yrkesinriktade specialundervisningen som gör det möjligt med individuella studiestigar.

4.1.1 Utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv

Telma - utbildningen, som finns på utbildningstrappans första trappsteg följer examensgrunden Utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv (Föreskrift 6/011/2015) som gavs ut av utbildningsstyrelsen 2015. I Finland kallas utbildningen för ”TELMA”. Utbildningen är 60 kompetenspoäng och tar 1-3 år. Den är delvis arbetslivsförberedande men ska i huvudsak ge individen livskompetens och beredskap att så självständigt som möjligt klara sitt vuxenliv. En plan med individuella målsättningar utarbetas och undervisningen struktureras utifrån studerandes behov. På bilden nedan framgår utbildningens innehåll i stora drag enligt Optimas upplägg.

Optimas utbildningsledare Kristina Kullas-Norrgård visade exempel på ett samarbete kring Telma utbildningen som skolan haft med arbetscentralen i Jakobstad.

Samarbetet gick ut på att studerande var 3 dagar/ vecka i skolan och 2 dagar/vecka på arbetscentralen. Studerande hade sin egen vårdare med som assistent i skolan. Vårdaren är anställd av hemkommunen. Utbildningen delades in i tre ansvarsområden:

1. Utbildningen i skolan (skolans personal och egen assistent anställd av kommunen)
 - Kunskapsmässiga färdigheter och informationsteknik
 - Livskompetens
 - Boendeträning
2. Arbetsfärdigheter (arbetscentralen som motsvarar omsorgsförbundets dagliga verksamhet)
 - Samhällsfärdigheter
 - Fastighet
 - Hushåll
 - Industri
3. Rehabiliterande verksamhet (via terapeuter)
 - Terapier
 - Motorik
 - Sinnesstimulering

Arbetsgruppen konstaterar att en TELMA utbildning är kostnadsmässigt en dyr utbildning främst på grund av att den är mycket resurskrävande. Den kräver oftast en assistent per studerande och två speciallärare till en gruppstorlek på 4-6 studerande.

Arbetsgruppen konstaterar att Telma utbildningen är lämplig för de elever vid träningsundervisningen som inte platsar i yrkesträningen. Arbetsgruppen tror att det skulle mottas positivt av föräldrarna om det skulle ordnas en Telma utbildning. Det skulle ge möjlighet för dem att ha sitt barn åtminstone ett år till i en utbildning. Eftersom Telma utbildningen är så resurskrävande rekommenderar arbetsgruppen ett liknande upplägg som Optimas och som beskrivs ovan.

Arbetsgruppen föreslår att det genomförs som ett samarbete mellan Ålands gymnasium och Ålands omsorgsförbund och de habiliteringsinstanser som studerande anlitar, där omsorgsförbundet även skulle ansvara för boendeträningen.

4.1.2 Individuella planer och flexibelt periodsystem

I läroplansgrunden³ för den grundläggande yrkesutbildningen framgår det att vid utformningen av läroplanen för yrkesutbildningen ska examensdelarna struktureras i perioder för att få en flexibilitet som möjliggör individanpassade studievägar och flexibel

³ Läroplansgrunder för den allmänbildande gymnasieutbildningen och den grundläggande yrkesutbildningen, fastställd av Ålands landskapsregering 31.5 2016
http://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/0099_310516_bilaga_laroplansgr_und_er_allmanbildande_gymnasie_och_grundlaggande_yrkesutb.pdf

antagning. Yrkesgymnasiet har ett periodsystem, med 5 perioder á 8 veckor per läsår, totalt 15 perioder fördelade på tre år.

I ett system med flexibla studievägar ska varje period á 8 veckor ses som en separat uttalad helhet. Varje examensdel i läroplanen koncentreras i så få perioder som möjligt för att möjliggöra avläggande av enskilda examensdelar. Flexibiliteten nås då dessa kan läsas i en sån ordning som passar den studerandes situation, intresse och förmåga och så att det i slutändan leder till en slut- eller delexamen.

Arbetsgruppen rekommenderar att skolan nyttjar systemet fullt ut också inom den yrkesinriktade specialundervisningen för att möjliggöra att studerande får undervisning på rätt nivå och utgående från sina intressen, förutsättningar och styrkor.

4.1.3 Vård av människor och djur

Det finns forskning som pekar på att arbetsuppgifter som innebär att ta hand om och vårda andra ger positiva effekter, både fysiska och psykiska, hos en utvecklingsstörd person. Det förekommer redan idag vid omsorgsförbundet att äldre klienter hjälper till med att sköta och ta hand om yngre klienter. Det förekommer också att lindrigt utvecklingsstörda personer arbetar med enklare sysslor och fungerar som sällskap t.ex. på åldringshem, daghem och eftermiddagshem.

Det har också visat sig att skötsel av djur ger hälsofrämjande effekter främst hos utvecklingsstörda personer som har svårt att interagera och kommunicera med andra människor, som t.ex. personer inom autismspektrumet. Det finns flera naturbruksgymnasier i Sverige som har gymnasiesärskola med djurskötsel i sina utbildningar, främst skötsel av hästar, hundar och smådjur. Ett annat exempel är Fredrika Bremer gymnasiet i Haninge, som infört hundskötsel i läroplanen i gymnasiesärskolan och i sin aspbarger verksamhet. Fredrika Bremer gymnasiet har ett litet hunddagis där skolans personal kan lämna in sina hundar över dagen och studerande tar hand om skötseln av hundarna.

Då utvecklingsstörda personer får möjlighet att hjälpa till att sköta om andra människor eller djur har det visat sig ge ett ökat välbefinnande och en ökad självkänsla. De känner sig behövda och att de fyller en funktion i samhället. Att vårda och ta hand om en annan individ utvecklar både ansvarskänslan och samarbetsförmågan. Det framkom också i arbetsgruppens diskussioner med DUV:s verksamhetsledare Susan Enberg och när klienter vid omsorgsförbundet fick framföra önskemål om kurser.

Arbetsgruppen konstaterar att det i rikets examensgrunder Hemarbets- och rengöringsservice ingår en examensdel som heter "Assisterande av klienter" som omfattar 15 kp (motsvarar ca 10 studieveckor i den gamla examensgrunden).

http://www.opf.fi/download/168056_ge_inom_hemarbete_och_rengoringsservice_01082_015_SA123.pdf

Arbetsgruppen föreslår att utbudet av undervisningstjänster utökas med till exempel djurskötsel och/eller olika inslag av omvårdnadstjänster.

4.1.4 Upprätthållande kurser för vuxna utvecklingsstörda

Det finns dels klienter som inte gått yrkesträningssprogrammet, men som i senare ålder blivit mogna att gå en yrkesträningutbildning och dels klienter som genomfört yrkesträningssprogrammet men som är intresserade av att lära sig nya saker inom något yrkesområde t.ex. omvårdnadstjänster (se 4.1.3.) eller få tillfälle att upprätthålla och utveckla sina tidigare kunskaper.

Optima visar också exempel på utbildning för vuxna utvecklingsstörda som tidigare gått en yrkesförberedande utbildning och som jobbat några år inom daglig verksamhet.

<http://www.optimaedu.fi/svenska/special/utbildningslinjer/fortsattningsstudier-special.html>

Arbetsgruppen föreslår att med en ökad flexibilitet i utbildningen enligt som det beskrivs i 4.1.2. Individuella planer och ökad flexibilitet, skulle det kunna bli möjligt för vuxna utvecklingsstörda att delta i en eller flera perioder om det finns lediga platser. Ett annat alternativ som kan vara lämplig för vuxna utvecklingsstörda som inte gått i utbildning efter grundskolan är en ettårig TELMA utbildning se 4.1.1.

Arbetsgruppen föreslår att vuxna utvecklingsstörda som befinner sig i omsorgsförbundets dagliga verksamhet ska få möjlighet att delta i kortare utbildningar vid Ålands yrkesgymnasium i mån av plats.

4.2 Antagningskriterier och rutiner kring antagning av studerande

I arbetsgruppens uppdrag ingår att ge förslag på eventuella justeringar i antagningskriterierna och förnyade rutiner kring antagning av studerande i den aktuella målgruppen.

4.2.1 Ansökningsperioden

Arbetsgruppen har analyserat antagningsprocessen (se 3.3) och konstaterar att problem uppstår när eleven inte blir antagen till yrkesträningssprogrammet. Enligt nuvarande antagningsgrunder ska skolan meddela om resultatet direkt till eleven i slutet av maj. De elever som är multihandikappade och som inte söker till yrkesträningssprogrammet anpassas till omsorgsförbundets verksamhet under hela vårterminen det sista skolåret. Arbetsgruppen anser därför att ansökningstiden till yrkesträningssprogrammet borde tidigareläggas så att också de elever som får avslag på sin ansökan till yrkesträningssprogrammet har möjlighet att få en längre anpassningstid till omsorgsförbundets dagliga verksamhet.

Arbetsgruppen föreslår en separat ansökningsperiod till yrkesinriktad specialundervisning som ska gälla för alla som har behov av stöd eller specialarrangemang inklusive elever med utvecklingsstörning. Ansökningstiden föreslås avslutas i mitten av mars för att det ska finnas tid att göra upp individuella planer på skola eller ett omsorgsprogram.

4.3 Samarbete mellan utbildning och specialomsorg

I arbetsgruppens uppdrag ingår att ge förslag på utvecklade samsamarbetsmodeller mellan utbildning och specialomsorg. Arbetsgruppen konstaterar att ett utökat samarbete underlättar den kommande överföringen från utbildning till vuxenliv om studerande blir inskolad i omsorgens verksamheter under studietiden.

Ålands omsorgsförbund har gjort en del förberedelser redan för ett samarbete, för att bättre matcha innehållet i utbildningen vid yrkesgymnasiet, genom att planera för en start av en cykelverkstad, en trä- och textilverkstad samt verksamhet med utearbete.

Arbetsgruppen föreslår att ett samarbete kring Telma utbildningen, se punkt 4.1.1. ska utarbetas mellan Ålands yrkesgymnasiet, Ålands omsorgsförbund och de habiliteringsinstanser som anlitas. Arbetsgruppen föreslår också ett samarbete kring boendeträning och kring lärande i arbete (LIA).

4.3.1 Samarbete kring boendeträning

I yrkesträningsprogrammet ska ingå ADL-träning (Anpassning till Dagligt Liv) och boendeträning. ADL-träning innebär att studerande får träna vardagliga saker som enklare matlagning, att gå till butiken, att diska och städa, samt att lära sig om personlig hygien.

Studerande i yrkesträningsprogrammet erbjuds ADL träning men inte boendeträning, eftersom skolan inte har resurser för boendeträning.

Optimas målsättning är att varje studerande ska ha rätt till ett boende enligt förutsättningar. För att åskådliggöra nivåerna har de konstruerat en boendetrappa, se bilaga 3.

Vid Optima erbjuds livshantering, boendeträning och matlagning som valbara examensdelar i utbildningarna inom den yrkesinriktade specialundervisningen.

Arbetsgruppen föreslår att skolan inför boendeträning som en valbar examensdel i utbildningen och att skolan inleder ett samarbete med omsorgsförbundet kring boendeträning enligt det som beskrivs under punkt 4.1.1. Utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv samt utgående ifrån boendetrappan bilaga 3.

4.3.2 Samarbete kring lärande i arbete (LIA)

Lärande i arbete ska ingå i den yrkesinriktade specialundervisningen och ska ge den studerande beredskap för sysselsättning i arbetslivet, med eller utan stöd eller som skyddat arbete. Enligt läroplansgrunden för den yrkesinriktade specialundervisningen ska omfattningen av lärande i arbete vara minst 15 kompetenspoäng av 180 kp.

Optimas målsättning är att varje studerande ska ha rätt till arbete enligt förmåga. För att åskådliggöra nivåerna har de konstruerat en arbetstrappa, se bilaga 4.

De olika nivåerna är:

Nivå 1. Skyddat arbete, inom omsorgsförbundets dagliga verksamhet

Nivå 2. Skyddat arbete som är delat mellan omsorgsförbundets dagliga verksamhet och utlokaliserat arbete, t.ex. arbete i kök, verkstad eller i packningsarbete några timmar per dag.

Nivå 3. Arbete med stöd, innebär utlokaliserat arbete med rehabiliteringsstöd eller pension, till exempel på Emmaus eller som sällskap inom äldreomsorgen.

Nivå 4. Arbete med ekonomiskt stöd, innebär att arbetsgivaren får ekonomiskt stöd via Ams oftast för en begränsad tid.

Nivå 5. Vanligt lönearbete

Arbetsgruppen konstaterar att det är svårt att hitta LIA platser till målgruppen. Många arbetsgivare kräver att studerande ska ha en handledare med från skolan. Ett annat problem är att LIA platserna tenderar att bli färre, på grund av att studerande rätt ofta får jobb efter utbildningen på sin LIA plats. Det är positivt att studerande får jobb efter utbildningen men det resulterar i att dessa arbetsplatser inte tar nya studerande från yrkesträningssprogrammet på LIA.

Arbetsgruppen föreslår därför ett samarbete mellan omsorgsförbundet och skolan som skulle innebära att studerande utför åtminstone en del av sin LIA period i omsorgsförbundets verkstäder och uteverksamhet och på det sättet blir inskolad i verksamheterna.

5. Sammanfattning

Uppdraget var att kartlägga befintlig tillgång och efterfrågan av utbildningsplatser för elever som uppfyllt sin läroplikt i grundskolans träningsundervisning, eventuella oklarheter i utbildningssystemets och specialomsorgens ansvarsområde samt behovstillfredsställelsen med processerna vid övergången från grundskola till yrkesträningsundervisningen. Till uppdraget ingick också att på basen av kartläggningarna ge förslag på ett utvecklat utbud av undervisningstjänster för aktuell målgrupp, ge förslag på justeringar i antagningskriterierna samt ge förslag på samarbetsmodeller mellan utbildning och specialomsorg.

Arbetsgruppen har träffats 11 gånger, samt hört en hel del aktörer som i sin yrkesutövning kommer i kontakt med de frågor som berörs i denna utredning.

Sammanfattningsvis föreslås följande åtgärder:

1. Tillämpa Optimas utbildningstrappa så att studerande får rätt till undervisning på rätt nivå.
2. Starta en s.k. TELMA utbildning som är en 1 årig handledande utbildning för ett självständigt liv genom ett samarbete mellan Ålands yrkesgymnasium, Ålands omsorgsförbund och habiliterande instanser.
3. Införa individuella planer och individuella studievägar utifrån studerandes intressen, förutsättningar och styrkor.
4. Införa examensdelar i utbildningen som handlar om vård av människor och djur
5. Införa en examensdel i utbildningen som handlar om livshantering och livskompetens.
6. Erbjuder upprätthållande kurser och kortare utbildningar för vuxna utvecklingsstörda inom Ålands omsorgsförbund.
7. Införa en särskild ansökningsperiod för den yrkesinriktade specialundervisningen
8. Införa boendeträning och boende enligt förutsättningar som en valbar examensdel och undersöka möjligheten att arrangera det genom ett samarbete mellan skolan och omsorgsförbundet.
9. Starta samarbete mellan yrkesgymnasiet och omsorgsförbundet kring lärande i arbete (LIA) som leder till arbete på rätt nivå enligt arbetstrappan bilaga 4.

Bilaga 1. Processen för en elev är i träningsundervisning (TRA) och söker till yrkesträningsprogrammet (YTP)

Elev skrivs in som 6-åring.

Har ett utlåtande från läkare/skolpsykolog

Anmäler sig till TRA

11-årig läroplikt, kan anhålla om att sluta efter 10 år/kan anhålla om ett år till (12 år)

Diskussion med föräldrar om fortsättning efter TRA. Finns två alternativ:

Söker till YTP

Kontaktar omsorgen via hemkommunen

TRA tar kontakt med YTP

om prövning

Prövning 2-3 ggr under våren

Eleven antas till YTP

3 års utbildning som får ta högst 4 år

Eleven antas inte till YTP (kan besvära sig)

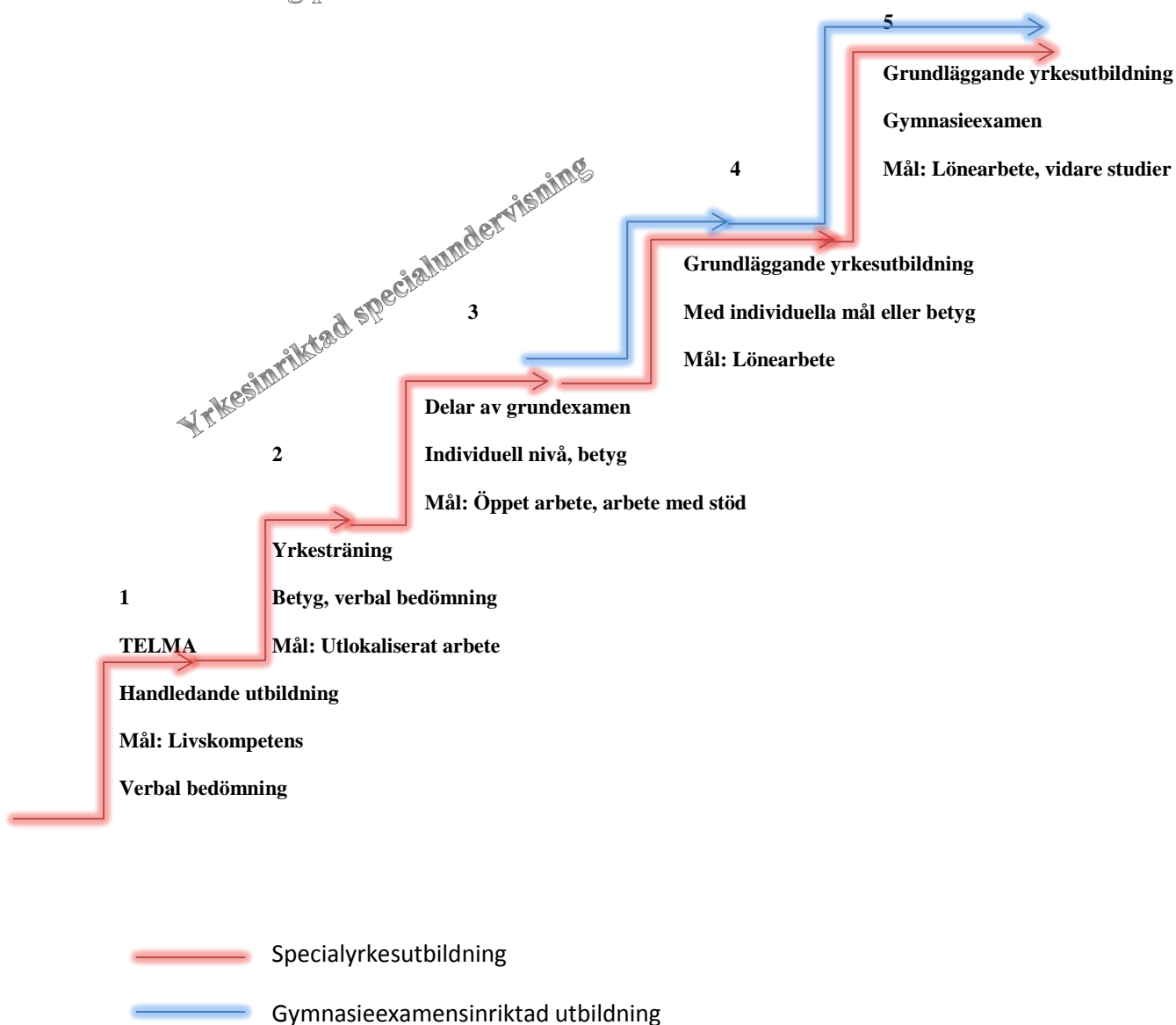

Föräldrar kontaktar omsorgsförbundet

Bilaga 2 Utbildningstrappa (modell från Optima)

Utbildningstrappan

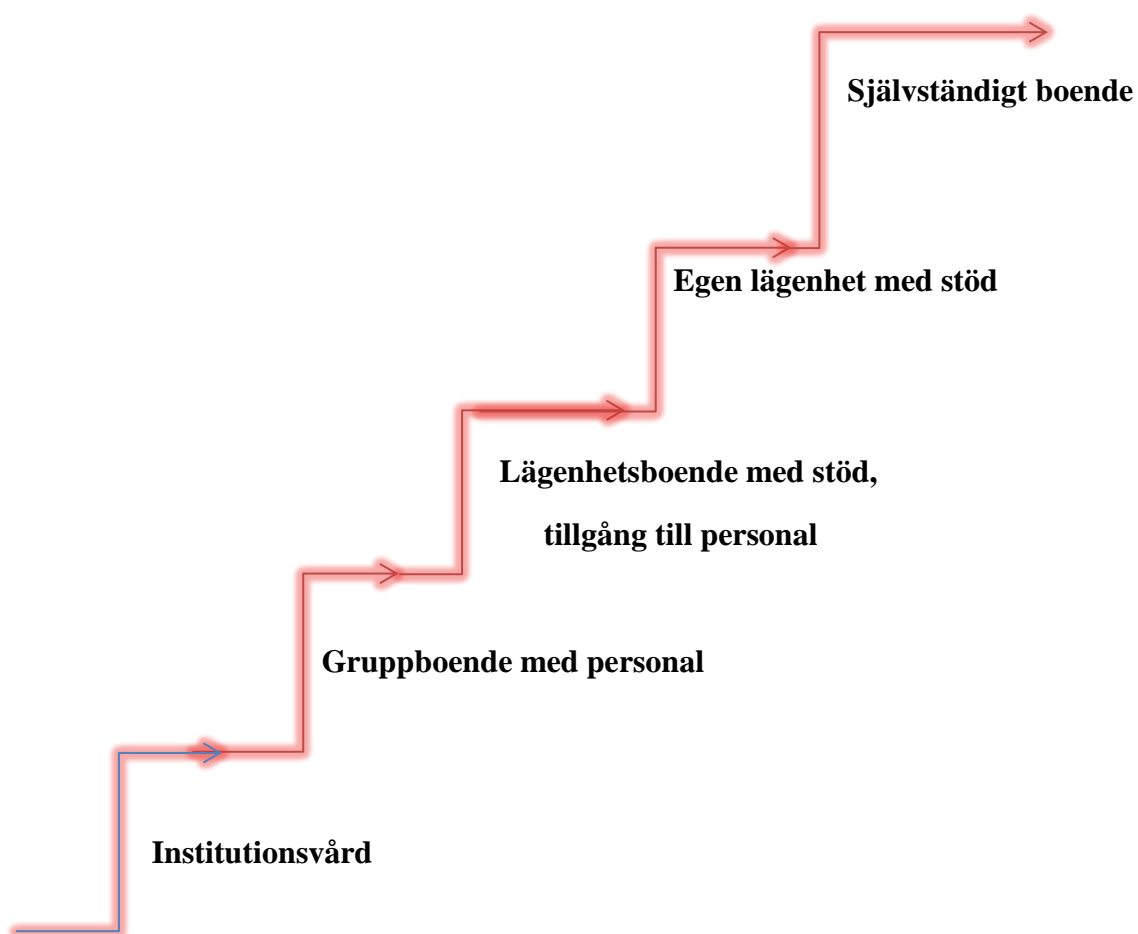
Varje studerande har rätt till
undervisning på rätt nivå

Bilaga 3. Boendetrappa (modell från Optima)

Boendetrappan

Rätt till boende enligt förutsättningar

Bilaga 4. Arbetslivstrappa (modell från Optima)

Arbetslivstrappan

Rätt till arbete enligt förmåga

